

NÉPRAJZI MÚZEOLÓGIA BÁCS-KISKUN MEGYÉBEN

Bács-Kiskun megye néprajzi csoportjai

Bács-Kiskun megye határai közrefogják a Duna-Tisza köze legnagyobb részét (8362 km²). A mai megye 1950-ben jött létre az egykori Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye déli részeiből és Bács-Bodrog vármegye három, határainkon belül maradt északi járásából. Bács-Bodrog vármegyében az I. világháború előtt csupán a Bács-Bodrog Vármegyei Történelmi Társulat zombori múzeumában folyt szerény néprajzi gyűjtés. BELLOSICS Bálint ösztönzésére a megyei emléktárgygyűjtemény körébe sorolták a néprajzi tárgyakat is, ám jelentősebb gyűjtemény nem jött létre (BELLOSICS Bálint: Útmutató néprajzi tárgyak gyűjtéséhez. Zombor, 1907.).

Bács-Kiskun megye néprajzi térképe igen sokszínű, a többnemzetiségű Bácskától az egykor nagy határú Kecskemétiig terjed. Ez az összetettség döntően a 18. században, a török alóli felszabadító háborúkat követően alakult ki. Ekkor a Duna-Tisza közén a népsűrűséget tekintve népesedési vákuum jött létre. Ez a tény, valamint a kezdetben gyenge földesúri hatalom a spontán migráció egyik legfőbb célpontjává tette a vidéket. Az 1720-as évektől azonban egyre inkább a szervezett telepítési akciók váltak meghatározóvá. 1945 után, a lakosságcsere következtében újabb népmozgás zajlott le, különösen a megye déli részén, melynek eredményeként tovább módosult a néprajzi csoportok elhelyezkedése.

A megye néprajzi csoportjai között jellegzetesnek tekinthető magának a megyeszékhelynek, Kecskemétnek a népe is. A Duna-Tisza közti nagy mezővárosok: Cegléd, Kecskemét, Nagykőrös, együttesen a *Három Város* a török hódoltság ideje alatt is megőrizték magyar népességüket. Társadalmi-gazdasági fejlődésük a későbbiekben is sok hasonlóságot mutatott. Kecskeméten a kiterjedt pusztabérletek révén nagyméretű állattartás és állatkereskedelem alakult ki, a közvetlen földesúri fennhatóság hiányában pedig erős városi önkormányzat. A 18. századtól az elhomokosodás veszélye ösztönzően hatott a szőlő- és gyümölcsstermesztésre, a 20. századra pedig kifejlődött a homoki kertkultúra is (NOVÁK László: A három város. Bp. 1986.).

A 13. században betelepülő kunok egyik jelentős szállásterülete a Duna-Tisza közén húzódott. A török alatt elszenvedett nagy pusztulás miatt kapta ez a terület a 16. században a Cumania minor, a Kiskunság nevet. A török után mindössze öt lakott település volt a Kiskunságban: Kiskunlacháza, Kunszentmiklós, Szabadszállás, Fülöpszállás és Kiskunhalas. Az a táj, amit ma Kiskunságnak nevezünk, 1745-ben, a redempciókor alakult ki, ám sem területe, sem népessége nem egységes. A kiváltságot kerületbe beékelődött Pest vármegye, s így elkülönült a Felső-Kiskunság és az Alsó-Kiskunság. A török után újraéledő Kiskunság túlélő népessége a 17. század végén baranyai, a 18. század elején jász-palóc eredetű lakossággal rétegződött felül. Jórészt ez utóbbiak népesítették be Kiskunfélegyházát, Kiskunmajsát és Lajosmizsét. A 19. század második felében, főként a pusztákra nagy számban költöztek szegediek (TÁLASI István: Kiskunság. Bp. 1977.).

A *Dunamellék* elsősorban történeti tájnév, de az itteni települések népe néprajzi csoportként is felfogható. Szalkszentmárton, Dunavecse, Solt, Dunapataj kevésbé sínylette meg a hódoltságot. Református jobbágynépe veszteségekkel ugyan, de túlélte a törököt. Kultúrája számos archaikus vonást őrzött meg szinte napjainkig,

amit konzervativizmusnak is szoktak emlegetni. A Dunamellék őrzi többek között a kertes település nyomait, a szántóföldi zöldségtermesztés hagyományait, a terményekkel és a céhes ipar termékeivel folytatott dunai, dunántúli kereskedelem emlékeit (ERDEI Ferenc: Futóhomok. Bp. 1977.).

A *Kalocsai Sárköz*, az Ordas-Kecel-Szeremle háromszög közé eső terület olyan földrajzi-történeti tájegység a megyében, melyen belül több néprajzi csoport is elkülöníthető. Ezek a különbségek a 18. században alakultak ki, amikor az újratelepítések során nemcsak magyarok, de más nemzetiségűek is kerültek ide. Közülük a legismertebb a *pota* néprajzi csoport, akik Kalocsán, Szakmáron, Öregcsertőn, Homokmégyen, Drágszéles és a környező szállásokon élnek. A hímzésen, viseleten és a falfestésen túl a katolikus vallás és a nyelvjárás is jellemzi őket (BÁRTH János: A pota néprajzi csoport. Ethn. 1973. 564–570.).

A katolikus poták mellett elkülönül a Duna menti református néprajzi csoport; Foktő, Uszód, Dunaszentbenedek Árpád-kor óta kontinuos népe.

Észak-Bácska területét az egykori bajai, bácsalmási és jánoshalmi járások alkotják. A vidék alapnépessége a *magyar* volt, akik között több néprajzi csoport különböztethető meg. Érsekcsanád és Szeremle lakossága református vallásával és dunántúli kapcsolatrendszerével elválik a környék katolikus népességétől.

A 18. századi telepítések során a katolikus magyarságnak két jól körül határolható csoportja alakult ki. Az egyik Bácska észak-keleti részén, melyhez Jánoshalma, Kisszállás, Mélykút, Tataháza, Felsőszentiván, Rém és Borota tartoznak. A másik csoport a Ferenc-csatorna mentén Bátmonostor, Nagybaracska, Dávod és részben Hercegszántó községekkel alakult ki.

Sajátos magyar néprajzi csoportnak tekinthetők az 1944-ben Garán, Csátalján, Vaskúton és Bácsbokodon megtelepülő *bukovinai székelyek*. A *felvidéki magyarok* 1947–1948-ban kerültek Észak-Bácskába, elsősorban a kitelepített németek helyére. Csoportjaikat a megye más, németek lakta településein, Hajóson, Hartán is megtaláljuk.

A *németek* ugyancsak a 18. századi telepítések során kerültek Észak-Bácskába. Jelentős volt a számuk Csátalján, Bácsalmáson, Katymáron, Vaskúton, általában a bajai és a bácsalmási járás településein. Az 1930-as népszámlálás adatai szerint az akkori Bács-Bodrog vármegyében 21 846 fő vallotta magát német anyanyelvűnek, ami az összlakosság (127 403 fő) 17 %-a. Bácskán kívül további német, *sváb* települések voltak a Sárközben Császártöltés (a lakosság 1,42 %-a német), Nemesnádudvar (64 %), és Hajós (78 %), feljebb, a Dunához közel pedig Harta (66 %). A 18. században Soltvadkert is németekkel települt újjá, ám gyorsan magyarosodtak.

A *délszlávok* a 18. század óta élnek Bácskában. Legnagyobb lélekszámú néprajzi csoportjukat a sokszínű népi kultúrával rendelkező *bunjevácok* alkotják. Az 1930-as adatok szerint Észak-Bácska lakosságának 7 %-át teszik ki. Főbb településeik, ahol nagyobb számban élnek magyarokkal és németekkel vegyesen: Baja, Bácsalmás, Csávoly, Csikéria, Felsőszentiván, Gara, Katymár, Vaskút és Mátételke. *Sokácok* egyedül Hercegszántón élnek, ahol 1930-ban a település lakosságának 35 %-át adták (SOLYMOS Ede: Néprajz. In: Észak-Bácska. Szerk. Gyenes Antal. 153–177. Bp. 1972.)

Még egy délszláv néprajzi csoportot kell megemlíteni, a *rácokat*, azaz rác-horvátokat. A Kalocsai Sárköz két településén, Bátyán és Dusnokon élnek. Valószínű, hogy a török alatt Kalocsára húzódott délszlávok költöztek ki a 18. század során fokozatosan a két településre (SAROSÁ CZ György: Magyarország délszláv nemzetiségei. Népi Kultúra–Népi Társadalom VII. 369–390. Bp. 1973.)

Szlovákok, tótok a Duna-Tisza közén, Bács-Kiskun megyében nagyobb szám-

ban csak néhány településen éltek. A 18. században Kiskőröst evangélikus szlovákokkal telepítették újjá, arányuk azonban 1930-ban az összlakosságnak már csak 8 %-a. Ugyancsak szlovákokkal népesítették be Dunaegyházát (55 %), s a Sárközben levő Miske alapnépességét is ők adták. Kisebb csoportjaik a megye más településein is fellelhetők, így pl. Kerekegyháza (0,6 %), ám ezek asszimilálódása gyorsabb folyamat volt, mint a dunaegyháziaké vagy a kiskőrösieké (MANGA János: Magyarországi szlovákok. Népi Kultúra—Népi Társadalom VII. 211–249. Bp. 1973.)

A múzeumi szervezet néprajzi gyűjteményei

Katona József Múzeum, Kecskemét

Kada Elek polgármester kezdeményezésére 1894-ben hozták létre az egységes szervezetben működő városi közgyűjteményeket, a könyvtárat, levéltárat és múzeumot. A múzeumi gyűjtemény az első években főként régészeti tárgyakkal gyarapodott, jelentősebb néprajzi munka csak 1905–1906-ban indult meg. Ekkor MADARASSY László a Kecskemét környéki pástoréletet kutatva a múzeumot is számos néprajzi tárggyal gyarapította. 1911-ben a múzeum különvált a többi egységtől s 1945-ig Kecskemét th. Város Múzeuma néven működött. SZABÓ Kálmán több mint négy évtizedig (1911–1945) állt a múzeum élén. Régészeti tevékenysége mellett jelentősen gyarapította a múzeum néprajzi gyűjteményét. Fő kutatási területe a halászat és a pástorkodás volt, de figyelme kiterjedt a kismesterségekre is. A gyűjtött anyagot cikkekben, tanulmányokban ismertette, melyeket régészeti párhuzamokkal, levéltári források adataival is kiegészített (KÓHEGYI Mihály: Szabó Kálmán emlékezete (1886–1963). Cumania II. 427–456. Kecskemét, 1974.).

1944-ben a múzeum csaknem teljes anyaga megsemmisült. Előlről kellett kezdeni a gyűjtőmunkát. A néprajzban, szinte haláláig továbbra is Szabó Kálmán igyekezett pótolni a hiányokat. A néprajzi gyűjtemény megyeivé GÉMES Balázs működése (1964–1967) alatt kezdett kiteljesedni. Jelentős adattári gyűjtései mellett számottevően gyarapította a kerámiaanyagot, főként a tószegi kerámia emlékeivel. 1976-tól SZTRINKÓ István dolgozik etnográfusként a múzeumban. Ez időtől több kismesterség, asztalos, tímár, kőműves, szerszámgyűjtése, valamint a kiskunsági települések gazdálkodását reprezentáló eszközök, mint pl. hegyhúzó, szalmahengerlő kerültek a gyűjteménybe.

A Városi Múzeum 1951-ben vette fel Katona József (1791–1830), a város egyik legnagyobb szülöttének, a Bánk bán írójának nevét. A múzeum anyaga régészeti (35 594 db tárgy), numizmatikai (25 432), néprajzi (8 629), történeti (3 069), történeti dokumentációs (28 594 lap), irodalomtörténeti (632), foto (78 844 db negatív), könyv (15 380 kötet), naív művészeti (1 963), képzőművészeti (1 879), játéktörténeti (14 102) valamint orvos- és gyógyszerésztörténeti (2 224) gyűjteményekre tagolódik. Az egyes múzeológiai egységek külön adattárakkal rendelkeznek.

A Katona József Múzeum néprajzi gyűjteményének nagy része Kecskemét és környéke népi kultúrájának emlékeit őrzi. A Madarassy-féle gyűjtés csekély maradványát a háború után többé-kevésbé sikerült kiegészíteni, így ma már ismét gazdag tárgysorozatok dokumentálják a pástoréletet. Szerencsésen fennmaradt — sérülésekkel ugyan — a Szabó Kálmán által gyűjtött halászati anyag jelentős része (SZABÓ Kálmán: A kecskeméti múzeum halászati gyűjteménye. NÉ 1937. 136–163.; 376–415.). Kiemelkedő jelentőségű gyarapodásként került a múzeumba 1970-ben egy kiskunsági településről, Szabadszállásról Matus Gyula orvos néprajzi magángyűjteménye. Az 1970-es évek végétől számottevően gyarapodott a kiskunsági emléktárhelyek közül a homoki földművelés eszközei a legfontosabbak. A textilgyűjtemény

nyen belül jelentősek a korábbi gyűjtésekből származó kecskeméti subák. A viseleti anyagban Kecskeméten és a Kiskunságon túl a kiskőrösi szlovákok, Kalocsa, a hartai svábok és a bácskai délszlávok is képviselve vannak. Az utóbbi évtizedekben mindössze egy – közel sem teljes – népművészeti feldolgozás ismerteti a múzeum néprajzi anyagának jelentősebb darabjait (NOVÁK László–SZTRINKÓ István: *Mezővárosi népművészet*. Nagykőrös, 1982.)

A néprajzi gyűjtemény nyilvántartási rendszerét, miként az egész megyében, a hagyományos leíró- és utalókartonok alkotják. A néprajzi adattárban 15 783 lap található. Az adattár őrzi többek között BELLOSICS Bálint hagyatékának jelentős részét.

Türr István Múzeum, Baja

A bajai Városi Múzeum Déry Frigyes sikertelen múzeumalapítási kísérlete után 1937-ben jött létre BORSAY Jenő buzgalma révén. Ő 1939-ig volt igazgatója a múzeumnak, s mintegy 50, ma is értékes népművészeti tárgyat gyűjtött. Bácskai János 1947-ig kezelte a történeti és néprajzi anyagot. SOLYMOS Ede volt az első szakképzett etnográfus a múzeumban, aki 1950–1985 között múzeológusként, majd évtizedekig igazgatóként dolgozott. Mintegy 5 000 tárgy megszerzésével jelentős néprajzi gyűjteményt hozott létre, melyen belül különösen hangsúlyos a halászati anyag és a kismesterségek együttese. FRANK Jánosné (1954–1956) közel 800 tárggyal gyarapította a gyűjteményt, közöttük köteles, kékfestő, mézesbábos műhelyek eszközeivel (SOLYMOS Ede: *A Türr István múzeum története és ismertetése*. Baja, 1958.). DANKÓ Imre (1957–1958) nevéhez fűződik a Baja környékére annyira jellemző népi ékszerek első darabjainak megszerzése. LÜKŐ Gábor (1958–1963) számos, a gyűjteményből addig hiányzó bőrruhát gyűjtött, s az ő figyelme fordult elsőként a bukovinai és a felvidéki telepések anyaga felé. 1985-től SZOJKA Emes a múzeum etnográfusa, aki elsősorban a Baja környéki népcsoportok viseletével foglalkozik. Elkészítette az 1989-ben megnyíló újabb néprajzi állandó kiállítás forgatókönyvét *Néprajzi csoportok Észak-Bácskában* címmel.

1948-ban a Városi Múzeum Bács-Bodrog Vármegye és Baja Város Mészáros Lázár Múzeuma nevet vette fel. 1951-ben kapta a Türr István nevet. A bajai születésű (1825–1908) Türr István az olasz szabadságharc tábornoka, később a Panama, majd Ferenc-csatorna egyik tervezője volt.

A múzeum anyaga régészeti (35 594 db tárgy), numizmatikai (7 909), néprajzi (8 862), képzőművészeti (2 029), történeti (2 557), történeti dokumentációs (2 285) és könyvtári (11 645) gyűjteményekre tagolódik. Adattár (48 671 lap) és fototár (21 156 negatív és 5 974 dia) egészítik ki a gyűjteményeket. A néprajzi gyűjtemény egyik leggazdagabb és legfeldolgozottabb része a halászati gyűjtemény, melyben az egész magyarországi Dunaszakaszk eszközkultúrája képviselve van (SOLYMOS Ede: *A bajai Türr István Múzeum halászati gyűjteményének típuskatalógusa*. Cumania II. 15–73. Kecskemét, 1974.). Közel 20 kismesterség anyaga található meg a gyűjteményben, közöttük hajóács, vizimolnár, ötvös, fapapucs-készítő, harisnyakötő. A céhes ipar emlékeit a történeti gyűjteményben helyezték el. Gazdag anyag reprezentálja valamennyi Baja környéki népcsoport textilkultúráját és a viseletek különböző típusait (BÁLDY BELLOSICS Flóra: *A házivászon felhasználása és díszítése Nagybaracsán, Bátmonostoron és Dávodon*. Bp. 1981.).

Viski Károly Múzeum, Kalocsa

A múzeum több kisebb gyűjtemény egyesítéséből jött létre és fejlődött tovább, intézményszerű működését azonban csak 1971-től számíthatjuk, amikor mai helyét megkapta. 1934-ben a Városháza folyosóján hoztak létre helytörténeti-nép-

művészeti kiállítást. Ezt az 1950-es évekig Laszczik Ernő tanár kezelte és gyarapította. 1936-ban Gábor Lajos festőművész kezdeményezésére jött létre a Városi Múzeum, a későbbi Népművészeti Ház. 1963–1970 között a gimnázium földszintjén néprajzi és helytörténeti gyűjtemény működött, kezelője Pécsiné Ács Sarolta volt. Kerámia, a kismesterségek eszközei, textilek és más viseleti darabok megszerzésével igyekezett gyarapítani a gyűjteményt. 1971-től BÁRTH János az újjászervezett múzeum etnográfus igazgatója. Gyűjtőmunkája nyomán jelentősen gyarapodott a néprajzi gyűjtemény, s ma már a Kalocsai Sárköz népi kultúrájának minden területéről őrzi az emlékanyagot.

A múzeum 1951-ben vette fel a kiváló, erdélyi születésű magyar néprajzkutató, Viski Károly (1882–1945) nevét.

A múzeum anyaga néprajzi (6 365 db tárgy), régészeti (1 022), természettudományi (3 642), numizmatikai (7 201), történeti (317), történeti dokumentációs (5 555) és képzőművészeti (86) gyűjteményekre tagolódik. Ezeket az adattár (20 300 lap) és a fototár (13 411 negatív és 3 873 dia) egészítik ki.

A néprajzi gyűjtemény legjelentősebb része a textilanyag, melyben a Kalocsai Sárköz szöttek-, hímzés- és viseletkultúrájának minden jellegzetes darabja több változatban is megtalálható. Így nemcsak az újabb színes textiliák, hanem az előzménynek számító, visszafogott színvilágú darabok is (BÁRTH János: Korai kalocsai hímzések. Bp. 1978.). A kerámiagyűjtemény gazdag sorozatokat őriz a kalocsai és sárközi cserépedényekből. Mindezekon túl a termelőmunka, a háztartás, általában a népi kultúra valamennyi területének jellemző emléke megtalálható a néprajzi gyűjteményben.

Kiskun Múzeum, Kiskunfélegyháza

A Kiskun Múzeum 1902-ben jött létre a gimnázium épületében SZALAY Gyula gimnáziumi tanár kezdeményezésére, aki 1902–1937 között a múzeum vezetője is volt. A névadásban is Szalay javaslata érvényesült, aki arra volt tekintettel, hogy Félegyháza 1753-tól a Kiskun Kerület székhely-városa. Sokirányú érdeklődése mellett ő vetette meg a néprajzi gyűjtemény alapjait is. Különösen jelentősek szélmalmaink múltjának feltárására irányuló kutatásai (FAZEKAS István: Emlékezés Szalay Gyulára. Cumania V. 375–383. Kecskemét, 1978.). Emellett a népi kultúra egésze érdekelt, így többek között megszerezte Váradi Ferenc fésűsmester műhelyét is (GAÁL Károly: Divat vagy népművészet? Cumania V. 213–218. Kecskemét, 1978.). GAÁL Károly (1948–1952) gyűjtőmunkája eredményeként számottevően gyarapodott a földművelés és az állattartás emlékanyaga. MEZŐSI Károly (1952–1962) kezdeményezésére 1962-ben, VARGHA László szakmai irányításával áttelepítették a múzeum udvarába a Pajkos Szabó-féle szélmalmot. LÜKŐ Gábor néprajzkutató 1962–1971 között volt igazgatója a múzeumnak. Elsősorban itteni tevékenységéhez kapcsolódik egy későbbi publikációja, melyben a kiskunsági faragások népművészeti-szemiotikai szempontú elemzését adja, gazdagon illusztrálva a Kiskun Múzeum anyagával (LÜKŐ Gábor: Kiskunság régi képfaragó és képmetsző művészete. Kecskemét, 1982.).

A múzeum anyaga néprajzi (8 902 db tárgy), régészeti (5 723), numizmatikai (8 152), történeti (2 036), képzőművészeti (128), iparművészeti (55) és természettudományi (75) gyűjteményekre tagolódik. Az adattár (16 276 lap) és a fototár (3 933 db negatív) nincs szakáganként szétválasztva. A könyvtári gyűjteményben (14 368 kötet) száznál több könyvritkaságot őriznek.

A néprajzi gyűjteményen belül jelentős tárgye gyűjtést alkotnak a pásztorélet emlékei, melyek között borotvatartók, kásakavarók, tűzűtő acélok szép sorozatai találhatók. A hangszergyűjtemény és a kismesterségek emlékanyaga ugyancsak gazdag tárgysorozatokot őriz. Szám szerint nem nagy, ám minősége révén nagy fontosságú a

szakrális gyűjtemény. A Kiskunság középső része katolikus népességének emlékanyaga alkotja ezt, amelyben üvegképeket, korpuszokat, türelemüvegeket találunk (FAZEKAS István: Egy XIX. századi türelemüveg a Kiskun Múzeum gyűjteményében. In: Néprajzi Tanulmányok. Szerk. Balassa Iván–Ujváry Zoltán. 883–891. Debrecen, 1982.). A legjelentősebb mégis a kiskunsági Madonnák csoportja, melyek közgyűjteményben a legnagyobb számban (11 db) itt vannak képviselve. Sajátos tárgycsoportot alkotnak a kőpadelejek, ezek a múlt században készült, díszített, általában feliratos szélmalom alkatrészek. E szakrális emlékanyagot a múzeum udvarán felállított, faragott útmenti keresztek teszik teljessé.

Thorma János Múzeum, Kiskunhalas

Kiskunhalason a múzeumi gyűjtemény előzményei a múlt század második felében kialakult két régiséggyűjteményre vezethetők vissza. Révész György és a gimnázium gyűjteményit 1874-ben egyesítették, így ez az év a „Halasi Múzeum” alapítási éve. A II. világháború idején a gyűjtemény nagysága meghaladta a 13 000 darabot, ám a háborús pusztítások után csak mintegy 300 db került az újjászerveződő múzeumba, közöttük közel 80 néprajzi tárgy is. NAGY CZIROK László 1951–1954 között múzeumvezetőként, később félnapos munkatársként több mint kétezer tárggyal vetette meg a néprajzi gyűjtemény alapjait (VORÁK József: Emlékezés Nagy Czirok Lászlóra. *Cumania* II. 467–487. Kecskemét, 1974.). JANÓ Ákos (1953–1968) elsősorban a gazdálkodás és a kismesterségek anyagával fejlesztette tovább a gyűjteményt. VORÁK József (1960–1979) főként a viselet és a kismesterségek témaköreiben fejlesztette, gyarapította a néprajzi anyagot (BODOR Géza: Vorák József 1915–1984. *Cumania* 9. 515–528. Kecskemét, 1986.). BODOR Géza 1977-től dolgozik etnográfusként a múzeumban, s elsősorban a szőlő- és kertkultúra kérdéseivel foglalkozik.

Az 1950-ben újjáalakult múzeum először a Városi Múzeum nevet viselte, majd 1951-ben Thorma János nevét vette fel. Thorma János (1870–1937), a századforduló jelentős festője, a nagybányai művésztelep alapítója Kiskunhalason született.

A múzeum anyaga néprajzi (7 048), régészeti (3 665), numizmatikai (4 240), történeti (521), képzőművészeti (352) és iparművészeti gyűjteményekre tagolódik. Az adattár nincs szakáganként szétválasztva. Ebben kéziratok (126 065 oldal), rajzok (2 462 db), térképek (1 633 db) találhatóak. A fototár ugyancsak közös, melyben negatívak (13 372 db), pozitív nagyítások (2 006 db) és diapozitívak (1 560 db) találhatók.

A néprajzi gyűjteményen belül a legnagyobb tárgyegyüttes a kismesterségek emlékanyagát őrzi, jelentős a kerámiagyűjtemény is. Az állattartás, a földművelés és a szőlőkultúra emlékanyaga kisebb együtteseket alkotnak ugyan, de olyan jelentős darabok találhatók itt, mint hegyhúzó, fogashenger, vagy 18. századi középsős prés. A textilgyűjtemény nemcsak a legnépesebb takácscéh és utódaik termékeit őrzi, de a szűcsök, szűrszabók, szabók által készített viseleti darabokat is. Sajátos csoportot jelentenek e gyűjteményen belül a cigány kézimunkák (VORÁK József: Kolompár Kálmánné kiskunhalasi cigányasszony kézimunkái. *Cumania* II. 169–228. Kecskemét, 1974.).

Az adattár, főként Nagy Czirok László által gyűjtött különleges csoportját alkotják a halasi népi verselők kéziratai (JANÓ Ákos szerk. Mint én, földműves költő... Szemelvények Gózon István elbeszélő költeményeiből. Bp. é.n.).

Petőfi Emlékmúzeum, Dunavecse.

1964 óta működik az egykori községi mézárszékből elhelyezett gyűjtemény. BOLVÁRY László tanár (1964–1986) tevékenysége révén nemcsak Petőfi emlék-

hely, de szép helytörténeti, néprajzi anyagot is őriz. A mintegy 500 db tárgy között a céhes ipar emlékei, datált múlt századi kerámiák és bútorok érdemelnek elsősorban figyelmet.

Petőfi Emlékmúzeum, Kiskőrös

A leglátogatottabb Petőfi emlékhely, a Szülőház teljes egészében 1953 óta tekinthető meg. Csekély gyűjteményében elsősorban irodalomtörténeti és helytörténeti emlékeket őriz, de Istenes József tanár gyűjtőmunkája eredményeként található itt néhány múlt századi néprajzi tárgy is.

Petőfi Emlékmúzeum, Szalkszentmárton

1972-ben kapott működési engedélyt, mint Petőfi emlékhely, de helytörténeti gyűjtemény jellege is van. A gyűjtemény néprajzi (679 db), történeti (146), irodalomtörténeti (349), fototári (549 negatív), adattári (1 188 lap) és könyvtári (909 kötet) egységekre oszlik. 1972 óta MAJSAI Károly a gyűjtemény gondozója. A néprajzi anyagot elsősorban kerámiával és háztartási eszközökkel gyarapította.

Helytörténeti Gyűjtemény, Kiskunmajsza

A gyűjtemény 1981-ben jött létre a Jonathán Tsz kezdeményezésére és 1986 óta tartozik a megyei szervezethez. A gyűjtemény történeti (542 db), néprajzi (696), művészettörténeti (118) részekre oszlik. A gyűjtemény gondozása, gyarapítása 1981 óta Csik Antal nevéhez kötődik. A gyűjteményben Kiskunmajsáról és kiterjedt határából származó tárgyakat találunk. Jelentősek a homoki földművelés, állattartás és közlekedés, valamint a kismesterségek eszközei.

Bunyevác Tájház, Baja

1979-ben nyílt meg Bajaszentistvánon a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetségének kezdeményezésére a bunyevác tájház. 1986 óta a megyei múzeumi szervezethez, közvetlenül a bajai múzeumhoz tartozik. A mestergerendás, nádtetős, soros alaprajzú ház berendezése a század eleji lakáskultúrát mutatja be.

A megyei szervezet tudományos munkája

A Bács-Kiskun megyei múzeumi szervezet tudományos tevékenységének elődleges fóruma a megyei évkönyv, a *Cumania*. 1972 óta jelenik meg, első hét kötete tematikus szerkesztésben készült (Szerk.: Horváth Attila), közülük a II. és az V. kötet néprajzi szám volt. A nyolcadik kötet óta vegyestartalmú évkönyvvé alakult át (Szerk.: Bánszky Pál és Sztrinkó István). Legfőbb célja, hogy a megye múzeológusainak publikációs lehetőséget biztosítson, de más szerzők megyei vonatkozású tanulmányait is közli.

1982-ben indult a *Kecskeméti Katona József Múzeum Közleményei* című sorozat, mely egy-egy szakterület kismonográfiáinak ad helyet. Eddig két néprajzi és egy irodalomtörténeti kötete látott napvilágot. Az első kötet a halasi múzeum korábbi igazgatójának a munkája, melyben az 1960-as években szervezett szanki közös kutatás egyik részeredményét teszi közzé (JANÓ Ákos: Fejezetek a szanki és mórícgáti tanyásgazdálkodás múltjából. Kecskemét, 1982). A második kötet Szabó Kálmánnak, a kecskeméti múzeum első igazgatójának századik születési évfordulójára jelent meg (SZTRINKÓ István szerk.: Szabó Kálmán válogatott írásai. Kecskemét, 1986.).

Baján 1957-től jelentetik meg a *Bajai Türr István Múzeum Kiadványai* című sorozatot, melynek eddig 25 kötetét adták ki. A legváltozatosabb témájú, Észak-Bácskával kapcsolatos helytörténeti írások kapnak itt helyet. Ezideig három néprajzi kötet jelent meg: SOLYMQS Ede: Bajaszentistváni téglásélet, Baja környéki erdővágók. Baja, 1965.; BÁLDY BELLOSICS Flóra: A régi népi takácsok élete Nagyba-

racskán és környékén. Baja, 1968.; SOLYMOSNÉ GÖLDNER Márta: Asszonyélet Dávodon. Baja, 1971.

A *Bajai Dolgozat*nak eddig öt kötete jelent meg. Ezek elsősorban kismonográfia jellegű történeti forrásközlések és feldolgozások, ám a néprajzi kutatás is bőven meríthet belőlük.

Kalocsán 1975 óta jelenik a *Kalocsai Múzeumi Dolgozatok* című sorozat, melynek eddig négy kötetét adták ki. Ezek közül az első kettő néprajzi témát dolgozott fel (BÁRTH János: A kalocsai szállások településnéprajza. Kalocsa, 1975.; PÉCSINÉ ÁCS Sarolta: Népi gyermekjátékok Kalocsa környékén. Kalocsa, 1978.).

Több olyan néprajzi tanácskozásnak is otthont adott Bács-Kiskun megye, melynek eredményei kötetben is megfogalmazódtak. 1974-ben rendezték meg Baján a II. nemzetközi halászlé konferenciát, mintegy elismerve Solymos Ede ezirányú munkásságának jelentőségét. Az elhangzott előadások a *Bajai Dolgozatok* 3. kötetében jelentek meg (SOLYMOS Ede red.: Studien zur Europäischen Traditionellen Fischerei. Baja, 1976.).

Kiskunfélegyházán 1978-ban tanácskozást rendeztek a kiskunsági népművészet kérdéseiről. Olyan új műfajokat ismertettek itt, mint a molnárfaragások, az útmenti keresztek, vagy a kiskunsági Madonnák (KORKES Zsuzsanna–PÉTER László szerk.: A Kiskunság népművészete. Szeged, 1980.).

A megyei múzeumi szervezet 1984 óta két évente visszatérő alkalommal „Múzeumi kutatások Bács-Kiskun megyében” címmel tudományos tanácskozást rendez. Ezen valamennyi szakember beszámol legújabb kutatási eredményéről, így természetesen a néprajzzal foglalkozó kollégák is (SZTRINKÓ István szerk.: Múzeumi kutatások Bács-Kiskun megyében 1984.; 1986. Kecskemét, 1984.; 1987.).

A Bács-Kiskun és a Szolnok megyei múzeumi szervezetek 1985-ben Kiskunfélegyházán rendezték meg a Jászkunság kutatásával foglalkozó első tanácskozást, a másodikra pedig 1988-ban Szolnokon került sor. A hároméves periodizációjú interdiszciplináris tanácskozás arra törekszik, hogy az egykori Hármas Kerülettel foglalkozó kutatóknak fórumot teremtsen új eredményeik bemutatására. Ez egyben a tudományágak közötti kapcsolatok erősítésére is lehetőséget ad (FAZEKAS István–SZABÓ László–SZTRINKÓ István szerk.: A Jászkunság kutatása 1985. Kecskemét–Szolnok, 1987.).

Sorra vége a megyei néprajzi kutatás eredményeit, néhány további önálló kötetet még meg kell említeni. SOLYMOS Ede néprajzi munkássága során megkülönböztetett figyelmet fordított a halászlé kutatására. Az Akadémiai Kiadónál megjelent monográfiája a magyarországi Dunaszakas halászlé módjainak, eszközkészletének változásokra is figyelő feldolgozása (SOLYMOS Ede: Dunai halászlé. Bp. 1965.).

Bács-Kiskun megye népművészete napjainkig kevésbé ismert, csupán egyetlen rövid összefoglaló jelent meg róla. Értéke mégis vitathatatlan, mert kijelöli a főbb kutatási irányokat, meghatározza a táji különbségeket és a műfajokat (JANÓ Ákos–SOLYMOS Ede: Bács-Kiskun megye népművészete. Kecskemét, 1966.).

A Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszéke és a Katona József Múzeum közös kiadásában először jelent meg rövid összefoglaló kötet a Duna-Tisza köze népi építészetről. Nem teljes monográfia ez, de az építészeti képet alakító tényezőket, a lakóház egyes elemeit, változásait bemutatásával együtt részletesen tárgyalja (SZTRINKÓ István: Népi építészeti a Duna-Tisza közén. Debrecen, 1987.).

Komoly előtanulmányokat igénylő tudományos eredményként könyvelhető el a kiállítások többsége is, melyekhez gyakran rövidebb kiadvány is csatlakozik.

Kecskeméten 1923–1944 között kisebb-nagyobb módosításokkal állt az első

állandó kiállítás, melynek néprajzi fejezetei a halászatot, a pásztorkodást és a kiskipart mutatták be (SZABÓ Kálmán: Kecskemét th. Város Múzeuma. Kecskemét, 1936.). A II. világháború után az első állandó kiállítás *A homok élővilága és gazdasági hasznosítása* címmel nyílt meg (1954–1963). A kiállítás jelentős néprajzi anyagot is bemutatott, így többek között a pásztorkodást, a szőlő-, gyümölcs- és zöldségtermesztést. A következő állandó kiállítás nagyrészt az előzőre épült *A mezőgazdasági kultúra fejlődése Kecskeméten az őskortól napjainkig* címmel (1963–1967). Rendezte: Horváth Attila–H. Tóth Elvira–Bálint Béláné.

Ettől az időtől kezdve Kecskemétnek nincs állandó kiállítása, csak időszakos néprajzi kiállítások rendezésére volt lehetőség. Hosszabb ideig mindössze a *Kecskemét régi népeletéből* című történeti-néprajzi kiállítás volt látogatható (1983–1986). Rendezte: Szabó Zoltán–Sz. Kőrösi Ilona–V. Székely György–Sztrinkó István (SZTRINKÓ István szerk.: Kecskemét régi népeletéből. Kiállításvezető. Kecskemét, 1983.).

Baján 1951-ben nyílt az első komolyabb állandó kiállítás *Duna kiállítás* címmel, mely a Baja–Mohács közötti Dunaszakasz halászatát és a bajai kismesterségeket mutatta be. Rendezte: Solymos Ede. 1961-ben nyílt meg a *Helytörténeti állandó kiállítás*. Rendezte: Solymos Ede–Kőhegyi Mihály–Lükő Gábor (SOLYMOS Ede: Vezető a bajai Türr István Múzeum állandó kiállításához. Baja, 1961.). 1973-ban újabb állandó kiállítást nyitottak, melyben az előzőhöz hasonlóan a dunai halászat volt a leg hangsúlyosabb. Rendezte: Solymos Ede–Kőhegyi Mihály. 1984-től az *Élet a Dunán* című néprajzi állandó kiállítás látható, mely a Duna élővilágát, a halászatot, vízimolnárságot mutatja be (SOLYMOS Ede: Élet a Dunán. Kiállításvezető, Kecskemét, 1985.).

Kalocsán az első állandó kiállítást *Kalocsa népművészete* címmel 1964-ben nyitották. Rendezte: Horváth Attila–H. Tóth Elvira–Pécsiné Ács Sarolta. Korszerű, életmódcentrikus kiállítás megrendezésére 1981-ben került sor *Népek, életformák, hagyományok a Kalocsai Sárközben* címmel. Rendezte: Bárh János (BÁRTH János: Népek, életformák, hagyományok a Kalocsai Sárközben. Kiállításvezető. Kalocsa, 1981.).

Kiskunfélegyházán a legjelentősebb állandó néprajzi kiállítás *Petőfi Kiskunsága* címmel nyílt meg (1969–1988). Forgatókönyvíró: Balassa Iván. Néprajzi állandó kiállításnak tekinthető a múzeum udvarán álló *Pajkos Szabó-féle szélmalom* is.

Kiskunhalason az első állandó kiállítást *Kiskunhalas története a kezdetektől napjainkig* címmel rendezték meg (1954–1974). 1979-től látogatható a *Halas a kiskun mezőváros* című állandó kiállítás. Forgatókönyvét Bárh János és Orosz László írták.

A megyei néprajzi kutatás mindig igyekezett kapcsolódni a tudományosság országos vérkeringésébe. Már 1913. december 14-én Kecskeméten tartotta a Néprajzi Társaság évi nyilvános ülését. 1926-ban ugyancsak Kecskemét adott otthont a Magyar Néprajzi Társaság és az Országos Magyar Régészeti Társulat közös vándorgyűlésének. Ezen események kecskeméti megrendezésében nem kis szerepe volt Szabó Kálmánnak, a múzeum tudós igazgatójának.

A magyar néprajzi kutatás 1945 utáni nagy vállalkozásaiban a megyében dolgozó néprajzos műzeológusok is résztvettek. Az 1960-as évek elején JANÓ Ákos, VORÁK József és SOLYMOS Ede gyűjtéseikkel segítették a Magyar Néprajzi Atlasz létrehozását. BÁRTH János főként a településnéprajz, SOLYMOS Ede pedig a halászat témakörében számos szócikket írt a Magyar Néprajzi Lexikonba. BÁRTH János írja a Magyar néprajz c. szintézisbe a Település és A katolikus magyarság vallá-

sos életének néprajza című fejezeteket. Ugyanebben a munkában SOLYMOS Ede a magyar hagyományos halászat szakterminológiájának kidolgozására vállalkozott.

Közhelynek számít, hogy a terepmunka a néprajzos múzeológus legfontosabb kutatási módszere. Bács megyében a néprajzos szakemberek kis számából is következően korán felismerték a külső szakemberek segítségével végzett, koncentrált terepkutatás jelentőségét. Elsőként JANÓ Ákos szervezett 1964–1965-ben Szankon monografikus kutatást. Az eredmények összegzése sajnos nem jelent meg, csak résztanulmányok láttak napvilágot. 1977-től Bács, Szolnok, Pest megyei múzeológusok és egyetemisták részvételével kiskunsági települések (Szabadszállás, Kiskunmajsa) vizsgálata indult meg. A tanulmányok ugyan még nem jelentek meg, ám a Katona József Múzeum néprajzi anyagának gyarapodása így is számottevő volt.

Kecel BÁRTH János által szervezett „mélyfúrásszerű” kutatása volt eddig a legeredményesebb. Mintaszerű nagymonográfia született a munkaközösség ötéves tevékenysége nyomán (BÁRTH János szerk.: Kecel története és néprajza. Kecel, 1984.).

Két megye, Bács-Kiskun és Csongrád néprajzos múzeológusainak összefogásával harmadik éve folyik a „Migráció és településtörténet a Duna-Tisza közén a 18. század elejétől a 20. század közepéig” című téma kutatása. E munka során várhatóan tisztázódnak a terület változatos összetételű népességének alakulására vonatkozó kérdések.

A Viski Károly Múzeum külföldi kutatók részvételével 1987 óta szervez kutatást s sváb nemzetiségű Nemesnádudvaron. Nyugatnémet és magyar etnográfusok közösen vizsgálják a település népi kultúráját.

Bács-Kiskun megye néprajzi muzeológiájáról rövid summázként elmondható, hogy bár sem a gyűjtemények nagysága, sem a néprajzosok száma nincs első helyen a megyében, a muzeológiai és a tudományos teljesítmények alapján azonban mégis a legeredményesebb a néprajzi kutatás.